

عوامل عمده مؤثر بر طرح‌ریزی عملیات نظامی در جنگ آینده با رویکرد کلاسیک

حسین دادوند^{۱*}

حمید حسن پور^۲

تورج زین‌الدین^۳

نوع مقاله: پژوهشی

چکیده

طرح‌ریزی نظامی فرآیند تصمیم‌گیری است که با دریافت مأموریت شروع و مجموعه فعالیت‌های فرمانده و ستاد با در نظر گرفتن منابع و راه‌های کار، جهت تهیه طرح‌ها یا دستور عملیاتی و وصول به هدف‌های تعیین‌شده انجام می‌شود. طرح‌ریزی در واقع نقشه راه عملیات نظامی برای رسیدن به هدف است. از این‌رو این پژوهش با هدف شناسایی عوامل عمده مؤثر بر طرح‌ریزی عملیات نظامی در جنگ آینده با رویکرد کلاسیک انجام شد تا فرآیند قابل‌اتکا جهت طراحی نظامی ارائه شود و فرماندهان، افسران ستاد و طراحان عملیات از آن بهره ببرند. نوع پژوهش کاربردی و روش آن توصیفی است که با رویکرد آمیخته انجام شده است. نتایج پژوهش نشان داد از تعداد ۱۰۸ نفر پژوهش‌خوانندگان، ۹۴/۴ درصد از جامعه نمونه معتقدند ابعاد اصول جنگ، توان رزمی، قواعد اساسی رزم، سامانه‌های رزم زمینی، هنر جنگ و خلاقیت و نوآوری با مؤلفه‌ها و شاخص‌های مربوطه در طرح‌ریزی عملیات نظامی در جنگ آینده با رویکرد کلاسیک اثرگذارند.

واژه‌های کلیدی:

طرح‌ریزی، عملیات نظامی، نیروی زمینی ارتش جمهوری اسلامی ایران، کلاسیک، جنگ آینده.

۱. کارشناس ارشد مدیریت دفاعی دانشگاه فرماندهی و ستاد آجا، تهران، ایران.

۲. دانشجوی دکتری مدیریت راهبردی دانشگاه عالی دفاع ملی، تهران، ایران

۳. دانشجوی دکتری مدیریت راهبردی نظامی، دانشگاه عالی دفاع ملی، تهران، ایران

*نویسنده مسئول: ho.dadvand@gmail.com

مقدمه

جنگ جزئی جدایی‌ناپذیر از زندگی انسان‌ها است؛ تعامل سیاسی-اجتماعی کشورها تا زمانی که توازن و تعامل قدرت نظامی برقرار است، رویکرد مسالمت‌آمیز و به اصطلاح، جنگ دیپلماتیک و اداری در قالب صلح و آشتی دارد، اما با حوادثی که منجر به کاهش قوای یکی از طرفین می‌گردد، آنچه در صلح‌نامه‌های قبلی نقطه قوت و پایبندی به صلح به شمار می‌رفت، اکنون دستاویزی جهت آغاز نبردی دیگر برای دستیابی به موقعیتی بالاتر می‌گردد (دادوند، ۱۳۹۷: ۱۵).

تحولات محیطی و فناوریانه تغییراتی را چهارچوب قاعده بازی جنگ ایجاد کرده است. جنگ‌های آینده بر اساس نظر خبرگان، نوعی الگوی جنگ تأثیر محور است و از طریق هم‌افزایی فناوری‌های مدرن و اشراف اطلاعاتی در صحنه‌های سیال جغرافیایی و شبکه‌ای انجام می‌شود (میرسعید و همکاران، ۱۳۹۶). یکی از ابزارهای مهم برای جنگیدن، طرح‌ریزی عملیات نظامی است و این مهم نیاز به دانش، تجربه و مهارت خبرگان و کارشناسان نظامی دارد. «یک عملیات نظامی تنها علیه نیروها، وسایل و تجهیزات نیست، بلکه به صورت هم‌زمان توانایی روانی را که به آن‌ها نیرو می‌بخشد مورد هدف قرار می‌دهد (Przybelski, 2010).

با عنایت به موارد مطرح‌شده، نیروی زمینی ارتش جمهوری اسلامی ایران متناسب با مأموریت تعیین‌شده، باید آمادگی اجرای هم‌زمان جنگ‌های خطی، غیرخطی، هیبریدی و ... را داشته باشد. این مهم مستلزم انجام یک طرح‌ریزی مناسب و همه‌جانبه است، پژوهش‌های انجام‌شده پیشین در موضوعات مختلفی در خصوص عملیات نظامی انجام‌گرفته، اما به طور ویژه به عوامل مؤثر بر طرح‌ریزی عملیات نظامی در جنگ آینده با رویکرد کلاسیک در سطوح تاکتیکی و عملیاتی نپرداخته است، لذا در راستای ایجاد یک روش علمی و جامع، محققان با تکیه بر دانش، آئین‌نامه‌ها و نشریات موجود، بهره‌گیری از پایان‌نامه‌های مرتبط و مصاحبه با خبرگان و صاحب‌نظران مرتبط با موضوع در صدد شناسایی و تبیین عوامل مؤثر بر طرح‌ریزی عملیات نظامی در جنگ آینده با رویکرد کلاسیک (در قالب ابعاد، مؤلفه‌ها و شاخص‌ها) و ارائه این عوامل به‌عنوان یک فرآیند در فرآیند طرح‌ریزی عملیات نظامی هستند.

پیشینه‌های پژوهش

با بررسی مراکز علمی-پژوهشی کشور، فصلنامه‌های داخلی و خارجی، سایت‌های معتبر علمی به‌ویژه مراکز نظامی و دفاعی نیروهای مسلح، پژوهشی با موضوع پیش رو و یا پژوهش‌های مشابه

در خصوص بررسی عوامل مؤثر در طرح‌ریزی عملیات نظامی در جنگ آینده با رویکرد کلاسیک که بتواند تمامی عوامل مؤثر در طرح‌ریزی عملیاتی نظامی را شناسایی و در قالب یک فرآیند (دیگرام ترسیمی) ارائه نماید، یافت نشد. بنابراین در راستای مسئله تحقیق، کاوش و جستجو در اسناد، مدارک، تحقیقات و پژوهش‌ها و نوشته‌های موجود، ما را به مقالات و آثار علمی زیادی در این‌باره رهنمون نمی‌سازد و با بررسی‌های زیاد به این نتیجه رسیده که این موضوع به صورت تخصصی، موضوع هیچ مقاله‌ای نبوده، اما موضوعات مشابه که در خصوص طرح‌ریزی عملیات در آن‌ها صحبت شده باشد به شرح زیر یافت گردید:

جدول (۱) پیشینه تحقیقات انجام‌شده

اهداف تحقیق	محل و سال تحقیق	عنوان تحقیق	محقق
تبیین عناصر اقلیمی تأثیرگذار بر نیروها، تجهیزات، تأسیسات نظامی و سرنوشت عملیات نظامی	فصل‌نامه آینده‌پژوهی دفاعی، ۱۳۹۸	آمایش اقلیم دفاعی منطقه جنوب شرق کشور و اهمیت آن در سناریوهای طرح‌ریزی عملیات نظامی	علی حنفی و کامل منیری
<p>نتایج تحقیق:</p> <p>ضرورت پژوهش در زمینه شناخت و ارزیابی تقویم اقلیم نظامی مناطق مختلف کشور کاری بس هوشمندانه است که می‌تواند ضمن کاهش هزینه‌ها از اتخاذ تصمیمات غلط جلوگیری کرده و علاوه بر افزایش کارایی و عملکرد آن‌ها در منطقه، از اتلاف نیروها، سرمایه و زمان جلوگیری کند. در این پژوهش شاخصی تحت عنوان شاخص اقلیم نظامی ارائه گردید که بر پایه احتمال وقوع عناصر اقلیمی تأثیرگذار در عملیات نظامی قرار دارد. در عملیات‌ها و رزمایش‌های نظامی می‌توان بعد از مشخص شدن زمان و مکان عملیات، احتمال وقوع عناصر اقلیمی تأثیرگذار در عملیات نظامی را از روی نقشه‌های مربوط به احتمال وقوع به دست آورد و بعد از مشخص کردن وضعیت اقلیم نظامی نسبت به سایر اقدامات به منظور استفاده بهینه از محیط و ایجاد تمهیدات لازم اقدام نمود. لازم به ذکر است که مقادیر ارائه‌شده توسط شاخص اقلیم نظامی عمدتاً احتمال وقوع عناصر اقلیمی تأثیرگذار بر عملیات نظامی را نشان می‌دهد که لازم است فرماندهان نظامی قبل از عملیات از آن‌ها آگاهی داشته باشند. در صورتی که در میدان جنگ تنها فرماندهان تصمیم می‌گیرند که چه شرایط جوی برای چه نوع عملیاتی نامناسب است. چون در برخی مواقع ممکن است فرماندهان نظامی تصمیم بگیرند که در بدترین شرایط جوی عملیات را دنبال کنند.</p>			
بررسی و تبیین کاربرد جغرافیای نظامی در طرح‌ریزی‌های عملیاتی	دافوس آجا، ۱۳۹۵	کاربرد جغرافیای نظامی در طرح‌ریزی‌های عملیاتی	امیر غلامعلیان

نتایج تحقیق:

یکی از مهم‌ترین جنبه‌های قابل تأمل در یک طرح‌ریزی عملیاتی، توجه به جغرافیا بوده و فرماندهان نظامی بنام در دنیا با توجه به این عامل مهم به موفقیت‌های چشمگیری در جنگ‌ها دست یافته‌اند. جغرافیا به‌عنوان عاملی مهم در تصمیم‌گیری فرماندهان نقش عمده‌ای را داشته و کوچک‌ترین بی‌توجهی به اصول آن موجب خسارات، تلفات و شکست‌های سنگین خواهد گردید. استفاده تاکتیکی از ویژگی منطقه از جمله ارتفاعات و معابر، عاملی مهم در طرح‌ریزی‌های ستادی و نحوی رزم در میادین نبرد بوده و نظر افسران طراح در رده‌ی ستادی را به خود معطوف می‌دارد. این عوامل با جنبه‌های تقویت‌کنندگی و بازدارندگی خود می‌توانند کاستی‌های نیروهای مدافع در مقابل دشمنان به‌ویژه دشمنان فرامنطقه‌ای را کاهش داده و به‌عنوان یک عامل برتر ساز مطرح گردند. جنبه ارتفاعات مثل اختفاء و پوشش، دید و تیر، کنترل معابر و راه‌های تقویت‌کنندگی همچنین جنبه بازدارندگی آن مثل تأثیر بر برد وسایل پرنده، برد دستگاه‌های مخابراتی، دقت سلاح‌های تیر منحنی و ... می‌تواند ضمن فرسایش توان رزمی دشمن، باعث موفقیت نیروهای خودی گردد. جاده‌های قابل عبور علاوه بر ایجاد تحرک برای نیروهای خودی می‌تواند با تغییراتی اقدامات ضدتحرک را برای دشمن انجام داده و بدین‌صورت سرعت تاکتیکی یگان‌های دشمن را به حداقل رسانده و باعث آسیب‌پذیری او گردد. موفقیت فرماندهان و طراحان جنگ در توجه ویژه به جغرافیا شکل‌گرفته و این عامل مهم همیشه در رأس موارد مربوطه به یک نبرد زمینی خواهد بود.

علی‌نیازی و امیر حسن‌زاده	کاربرد تصمیم‌گیری چندشاخصه در طرح‌ریزی عملیات	فصلنامه علوم و فنون نظامی، ۱۳۹۱	بررسی و تبیین کاربرد تصمیم- گیری چندشاخصه در طرح‌ریزی عملیات
------------------------------	--	---------------------------------------	--

نتایج تحقیق:

تصمیم‌گیری جزء جدانشدنی فرماندهی است و پیروزی و شکست فرماندهان به آن بستگی دارد. فرماندهان از هر اقدامی توسط دشمن، راه‌کار و با راه‌کار احتمالی او را تشخیص می‌دهند و از مقررات خود به‌خوبی استفاده کرده تا بهره‌وری حاصل شود. در سازمان‌های نظامی فرایند طرح‌ریزی عملیات در جنگ کلاسیک و ناهم‌تراز در قالب نه‌گام و به‌عنوان ترتیب توالی اعمال فرمانده و ستاد انجام می‌شود. تهیه برآورد دقیق و سریع در جنگ کلاسیک اهمیتی دوچندان دارد، باید نتایج حاصل از تجزیه و تحلیل با چهار روش لکسیکوگراف تخصیص خطی، حذف و تاپسیس و از روش‌های تصمیم‌گیری چندشاخصه در خصوص تشخیص تقدم محورهای احتمالی دشمن فرامنطقه‌ای مورد بررسی، ارزیابی و تحلیل قرار گیرد.

مبانی نظری پژوهش

طرح‌ریزی

در منابع علمی از طرح‌ریزی، تعریف واحدی وجود ندارد. در سازمان‌های غیرنظامی و دستگاه‌های اداری بیشتر برنامه‌ریزی^۱ را به‌جای طرح‌ریزی^۲ به کار می‌برند. برخی منابع، طرح‌ریزی را

^۱ Programming

^۲ Planning

اندیشیدن به برنامه‌های آینده دانسته‌اند (FM3-0,2012)، بعضی طرح‌ریزی راه، راه و روش‌های رسیدن به اهداف تعیین‌شده، ارزیابی و اولویت‌بندی کارها تعریف کرده‌اند. با این‌که افسران در گفتار از واژه طرح‌ریزی بی‌شمار استفاده می‌کنند اما در آیین‌نامه‌های نظامی و متون آموزشی از طرح‌ریزی نظامی تعاریف زیادی وجود ندارد. زنده‌یاد سرتیپ رستمی از فرماندهان آجا در دفاع مقدس در فرهنگ نظامی خود طرح‌ریزی را این‌گونه تعریف کرده است: طرح‌ریزی عملی است مداوم که اجرای وظایف واگذاری به یک یگان را در آینده میسر می‌سازد (رستمی، ۱۳۷۸: ۵۶۱). حمید حسن‌پور معتقد است طرح‌ریزی نظامی فرآیند تصمیم‌گیری است که با دریافت مأموریت شروع و مجموعه فعالیت‌های فرمانده و ستاد با در نظر گرفتن منابع و راه‌های کار برای تهیه طرح‌ها یا دستور عملیاتی جهت اجرای مأموریت و تحقق هدف تعیین‌شده انجام می‌گیرد. (حسن-پور، ۱۳۹۸: ۶۲)، فرآیندی است که بهترین راه کار را برای رسیدن به اهداف تعیین‌شده و اجرای مأموریت تدوین می‌کند (همان، ۱۳۹۸: ۶۲). طرح‌ها و دستورهای رزمی، پشتیبانی رزمی و پشتیبانی خدمات رزمی محصول طرح‌ریزی است. طرح‌ریزی، شرط اصلی برای موفقیت در هر نوع عملیات نظامی است. طرح‌ریزی صحیح اجازه می‌دهد که کلیه عوامل مؤثر در یک عملیات پیش‌بینی‌شده، به‌طور مشروح و اصولی ارزیابی گردند (آیین‌نامه سازمان و روش ستاد، ۵-۱۰۱). طرح‌ریزی هم یک علم و هم یک هنر است. بسیاری از جنبه‌های عملیات‌های نظامی مانند: بررسی منطقه عملیات، برآورد وضعیت عملیاتی، انجام بازی جنگ، سرعت حرکت، مصرف سوخت و اثرات سلاح‌ها قابل‌سنجش هستند. این موارد بخشی از علم طرح‌ریزی است و دیگر جنبه‌ها به هنر طرح‌ریزی مربوط هستند. برش تاکتیکی یگان‌ها برای سازمان رزم مناسب، انتخاب تاکتیک و ... از جمله مواردی هستند که به هنر طرح‌ریزی مربوط می‌شوند. علم طرح‌ریزی معمولاً با آموزش‌های نظری و عملی کسب می‌شود. درک هنر طرح‌ریزی اصولاً از طریق تمرینات تاکتیکی، هنر جنگ و کسب تجربه در صحنه‌های عملیات به دست می‌آید. طراحان کارآمد هم علم و هم هنر طرح‌ریزی را به‌خوبی درک کرده و به اوج مهارت رسیده‌اند (حسن‌پور، ۱۳۹۹).

جنگ آینده

قواعد بازی در قرن بیست‌ویکم تغییر کرده و جنگ نیز مانند سایر پدیده‌های اجتماعی در این فضای پر از تحول، دچار دگرگونی‌های عمیق و اساسی شده است. فناوری‌های مدرن (موشک‌ها، پهپادها، الکترومغناطیس، سایبر و ...) و جنگ شناختی نقش تعیین‌کننده‌ای در سرنوشت جنگ خواهد داشت. عملیات سریع و قاطع، راه‌اندازی ائتلاف (عملیات مرکب)، انجام عملیات تأثیرمحور،

هم‌زمان‌سازی قدرت، عملیات غیرخطی، به‌کارگیری نیروهای ویژه، ارزیابی همه‌جانبه اطلاعات (اشراف اطلاعاتی)، سیالی صحنه، انجام عملیات پیش‌دستانه و حمله به مراکز ثقل از مشخصه‌های کلی جنگ آینده هستند (حیدری، ۱۳۹۰: ۱۶۹). جنگ آینده به‌تمام‌معنا یک جنگ عمومی خواهد بود که زمان شروع آن را نمی‌توان پیش‌بینی کرد و در مقایسه با جنگ‌های گذشته با سرعت و شدت بیشتر و به‌طور غافلگیرانه آغاز خواهد شد جنگ آینده با توسل به تمامی وسایل و امکانات علمی فنی و راهبرد نوین اجرا خواهد شد چنین جنگی با دارا بودن ویژگی‌های جدید تمام ابعاد یک کشور در حال نبرد را فرامی‌گیرد و دارای ماهیت اشغال و استیلای زودگذر نبوده و هدف اصلی آن امحای بی‌رحمانه بنیادهای فرهنگی ملی و نظام‌های کشور است (قنبری جعفری، ۱۳۸۱: ۹۵).

ویژگی‌های جنگ آینده

به دلیل تنوع در دیدگاه اندیشمندان این حوزه در مورد جنگ آینده و ویژگی‌های آن، رسیدن به یک جمع‌بندی جامع و منحصر‌به‌فرد، کار مشکلی است. اما با جمع‌بندی ۱۵ دیدگاه و حذف و ادغام موارد مشترک و مشابه، طبق نظر خبرگان و صاحب‌نظران جمع‌بندی زیر احصاء گردیده است (حیدری، ۱۳۹۷: ۸۷-۸۶):

- هم‌افزایی، درهم تنیدگی و تأثیرگذاری متقابل تهدیدات نظامی با تهدیدات امنیتی.
- قدرت غافلگیری بالا (فریب، قدرت مخفی سازی، تهاجم دور از انتظار، استقرار دور).
- اشراف اطلاعاتی با توجه به امکانات گسترده در فضا، هوا، زمین و دریا.
- عملیات پر شدت و متمرکز در زمان کوتاه (اجتناب از فرسایشی شدن جنگ).
- گستردگی عملیات از نظر جغرافیا و بعد مکان (سطح، زیر سطح، فضا و هوا).
- فناوری محور بودن.
- تکیه بر عملیات مخصوص چند نیرویی.
- گسترش و سیالی صحنه جغرافیایی جنگ.
- تلفیق توانمندی‌ها (سخت، نرم و نیم‌سخت).
- حمله به توانمندی‌های راهبردی و مراکز ثقل دشمن.
- بهره‌گیری از عملیات روانی گسترده با استفاده از راهکنش‌ها و تکنیک‌های پیچیده (فضای مجازی، رسانه‌ای و ...).

- کاهش چرخه زمان اطلاعات و زمان اجرای عملیات.
- افزایش دقت هدف‌گیری و هوشمند شدن سلاح‌ها (کاهش تعداد هواپیماها و مهمات).
- نزدیکی سطوح راهبردی، عملیاتی و تاکتیکی جنگ.
- هم‌زمانی عملیات در سطوح راهبردی، عملیاتی و تاکتیکی (درگیری هم‌زمان از خط مقدم تا عمق راهبردی).
- عملیات نظامی تاثیرمحور مبتنی بر اطلاعات با تمرکز بر نقاط ثقل و ستون فقرات کشور مقابل.
- دور ایستایی جنگ آینده.
- آرمانی بودن (ایدئولوژی و اهداف بلندمدت).
- دریا پایه و هوا پایه بودن (استفاده حداقلی از نیروی زمینی).
- استفاده از ابزارهای تروریستی و تکفیری و گروه‌های فراملی و فرو ملی در محیط قومی-مذهبی.
- خصوصی‌سازی و استفاده از توان شرکت‌های امنیتی.
- شناخت محور بودن (با استفاده از علوم شناختی).
- ناهمتراز بودن.
- قابلیت محور بودن.
- بسیج توانمندی‌ها و مؤلفه‌های قدرت ملی.
- متنوع شدن محیط تهدیدات و نوع عملیات (چند محیطی).
- ویژگی‌های جنگ آینده آمریکا علیه ج.ا.ایران از بعد نظامی
- دور ایستا شدن حملات هوایی و موشکی (گسترش صحنه جغرافیایی جنگ هم در سطح و ارتفاع).
- کم شدن فاصله زمانی کشف اهداف تا اقدام عملیاتی (کاهش زمان چرخه اطلاعات و اجرای عملیات).

- افزایش دقت هدفگیری و هوشمند شدن سلاحها (افزایش امکان اصابت اهداف ثابت و متحرک در صحنه عملیات با مهمات هوشمند که نتیجه آن کاهش تعداد هواپیماها و مهمات موردنیاز).
- شبکه محور شدن جنگ، با قرار گرفتن اطلاعات، تسلیحات و فرماندهی و کنترل در یک مجموعه منسجم (تلفیق توانمندیها).
- قدرت غافلگیری بالا (قدرت مخفی سازی، فریب، استقرار نیروی خارج از دسترس، تهاجم دور از انتظار هوایی در زمان، سمت، اهداف و شیوه عملیات).
- اشراف اطلاعاتی با توجه به امکانات گسترده در اختیار در فضا، هوا، زمین و دریا و افزایش برخورداری دشمن از مزیت اطلاعاتی (با رصد دائمی صحنه جنگ و عملیات).
- عملیات پر شدت و متمرکز در زمان کوتاه (گریز از فرسایشی شدن جنگ).
- اتکای عملیات به فناوریهای جدید و بعضاً ناشناخته.
- سرعت و قابلیت انعطاف بالا در جابجایی صحنه عملیات.
- افزایش قدرت تخریبی و عمق نفوذ بمبها و موشکها در مواضع مستحکم.
- گسترش عملیات از نظر بعد عملیات (سطح، زیر سطح، فضا و هوا) و جغرافیا.
- ارتقای توانمندی اجرای عملیات در شرایط آب و هوایی مختلف، در شب و روز.
- عملیات نظامی «تأثیر محور» مبتنی بر اطلاعات، با تمرکز بر نقاط ثقل و ستون فقرات نیروی کشور مقابل.
- متنوع شدن محیط تهدیدات و نوع عملیات (محیط سایبری، محیط جنگ الکترونیک، محیط عملیات ویژه، فریب نظامی، محیط جنگ روانی و تبلیغی و ...).
- عملیاتهای وسیع، گسترده و متنوع سایبری به زیرساختهای فناوری و ارتباطات.
- همزمانی عملیات در سطوح تاکتیکی، عملیاتی و راهبردی (درگیری همزمان در خطوط مقدم تا عمق راهبردی).
- همافزایی، در هم تنیدگی و تأثیرگذاری متقابل تهدیدات نظامی با تهدیدات امنیتی.
- کاهش تلفات و خسارات با توجه به استفاده از فناوریهای جدید (تجهیزات بدون سرنشین در هوا، دریا و زمین، استقرار دور از دست و پرهیز از عملیات پر تلفات).

▪ بهره‌گیری از عملیات روانی گسترده با استفاده از تاکتیک‌ها و تکنیک‌های پیچیده فضای مجازی، رسانه و ... (حیدری، ۱۳۹۷: ۹۵-۹۴).

جنگ کلاسیک

این نوع جنگ متمرکز بر قرارگیری نیروهای انبوه در مقابل یکدیگر و تخریب هر چه بیشتر تأسیسات و تجهیزات و نیروهای طرف مقابل تا هنگام دستیابی به پیروزی است (گات زمینی دافوس آجا، ۱۳۹۴: ۲۱). روند حرکت به سمت عملیات‌های سریع، دقیق و چالاک توسط انسان‌ها از یک‌سو و جایگزینی فناوری پیشرفته به‌جای نیروی انسانی انبوه از سوی دیگر، در نگاهی جدید به جنگ‌های کلاسیک، تحت عنوان جنگ کلاسیک پیشرفته، نقشی اساسی ایفاء کرده است (همان، ۲۱). این نوع جنگ متأثر از مؤلفه‌های متعدد اثرگذار و متمرکز بر آرایش نیروهای زیاد در مقابل یکدیگر و تخریب هر چه بیشتر تأسیسات و تجهیزات و نیروهای طرف مقابل تا دستیابی به پیروزی است (مرادیان، ۱۳۹۵: ۱۵۷). جنگ کلاسیک یا نبرد متقارن به‌گونه‌ای از جنگ گفته می‌شود که در آن از جنگ‌افزارهای متعارف نظامی و تاکتیک‌های تعریف‌شده، مشخص و معین نظامی استفاده می‌شود و میان دو یا چند کشور صورت می‌گیرد. رویارویی دو طرف در جنگ کلاسیک «باز» بوده و نیروهای دو طرف تعریف شده هستند. در یک جنگ متعارف کلاسیک استفاده از جنگ‌افزارهای نامتعارف مانند شیمیایی، میکروبی و هسته‌ای معمول نیست. جنگ کلاسیک منظم بوده و برآورد توانایی‌های رزمی دو طرف بر اساس عوامل مادی و معنوی انجام شده و یک نوع همگونی و تعادل میان نیروهای دو طرف وجود دارد. در یک جنگ کلاسیک متعارف، معمولاً طرفی به پیروزی می‌رسد که دارای فناوری نظامی پیشرفته‌تر، طرح‌ریزی و سازمان‌دهی مناسب و منظم‌تر، جنگ‌افزار و نفرات بیشتر و بانگیزه‌تر باشد. در یک جنگ کلاسیک طرح‌ریزی نبرد بر اساس شناخت نسبی توان رزمی دشمن صورت می‌گیرد و جنگ بر اساس واقعیت‌های طرفین صورت می‌گیرد. در این‌گونه از جنگ، نقاط ضعف و قوت طرفین قابل پیش‌بینی است. جنگ کلاسیک استمرار و تداوم بیشتری داشته و ریسک کمتری در انجام حملات وجود دارد. همچنین در این نوع از نبرد کنترل‌پذیری و پشتیبانی‌پذیری بیشتری وجود دارد. در عوض جنگ کلاسیک در هنگام برهم خوردن توازن قوا ناکارآمد بوده و در برابر جنگ نامتقارن انعطاف‌پذیری کمی دارد (معین وزیری و یاسینی، ۱۳۷۹).

اصول جنگ

ژنرال ژومینی می‌گوید: بدبخت فرماندهانی هستند که فقط اختراعات جدید را در نظر گرفته و به اصول جنگ توجه نمی‌کنند. فن کلوزویتز گفته است: اصول جنگ باید طوری در مغز فرماندهان داخل شود که از صورت مسائل عادی و زودگذر خارج شده و به شکل یک عضو تشکیل دهنده مغز درآید تا در هر نوع عملیات بتواند خودبه‌خود به کار برده شود (گروه هنر جنگ، ج ۱، ۱۳۵۰: ۶). با بررسی‌های به‌عمل آمده از منابع و آیین‌نامه‌ها، اصول جنگ به‌گونه‌ای تعریف شده که گویا فقط برای مرحله هدایت نبرد کاربرد دارند در حالی که اندیشه و تفکر به‌کارگیری مؤلفه‌های هر یک از اصول جنگ در مرحله طراحی نظامی شکل می‌گیرد. بر این اساس، اصول جنگ، بنیادی‌ترین شکل دکترین (رهنامه)، مبتنی بر دانش و تجارب جنگ‌های گذشته است که به‌کارگیری صحیح و به‌موقع آن‌ها، در مراحل طراحی، آمادگی و اجرا و هدایت عملیات نظامی موفقیت را رقم می‌زند. به بیان دیگر، این اصول راهنمای کلی طرح‌ریزی و اجرای جنگ را در رده‌های راهبردی، عملیاتی و تاکتیکی ارائه می‌دهد (حسن‌پور، ۱۳۹۸: ۶۵).

اصول جنگ (اصول نه‌گانه هدف، آفند، مانور، تمرکز قوا، صرفه‌جویی در قوا، غافلگیری، وحدت فرماندهی، سادگی و تأمین) حقایق بنیادین حاکم بر اجرای جنگ هستند که کاربرد صحیح آن‌ها، در اعمال فرماندهی و در هدایت موفقیت‌آمیز عملیات نظامی، از اهمیت حیاتی برخوردار است. کاربرد به‌موقع و مؤثر آن‌ها با در نظر گرفتن موارد زیر، در به دست آوردن پیروزی، اثر قاطع دارند (ولی‌وند و شهلائی، ۱۳۹۸: ۱۷۵):

- اصل هدف با ویژگی‌های: قابل تشخیص و در دسترس بودن، قطعی و سرنوشت‌ساز بودن، قابل نگهداری بودن.

- اصل آفند با ویژگی‌های: تحمیل اراده و کسب و حفظ ابتکار عمل.

- اصل مانور با ویژگی‌های: انعطاف‌پذیری (اندیشه، طرح‌ها و سازمان رزمی)، تحرک و قدرت مانور.

- اصل تمرکز قوا با ویژگی‌های: تمرکز قدرت رزمی تعیین‌کننده در زمان و مکان قطعی و پایداری و مداوم بودن.

- اصل صرفه‌جویی در قوا با ویژگی‌های: بهره‌برداری صحیح از زمین، پوشش و فریب تاکتیکی، استفاده از سد و موانع، عملیات متحرک هوایی و برداشت نیروی اضافی و غیرضروری در محل‌های کم‌اهمیت.

- اصل غافلگیری با ویژگی‌های: داشتن اطلاعات دقیق از جو، زمین و دشمن (عملیات اطلاعاتی)، حفاظت اطلاعات و عملیات فریب در تمام زمینه‌ها، چالاکي و سرعت در حرکات، تنوع و تغییر دادن تاکتیک‌ها و ایجاد شیوه‌های نو در عملیات، کاربرد عوامل غیرمنتظره (تجهیزات و سلاح جدید در صحنه کارزار)، زمان و مکان غیرقابل انتظار.

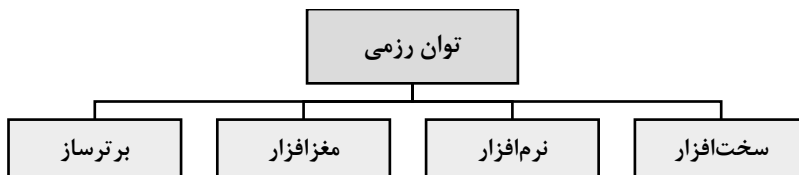
- اصل وحدت فرماندهی با ویژگی‌های: فرمانده واحد و واجدالشرايط (دانش، تجربه و مهارت)، اختیار و توانمندی فرمانده (شجاعت و قدرت تصمیم‌گیری).

- اصل سادگی با ویژگی‌های: خلاصه و واضح بودن طرح‌ها، تناسب جنگ‌افزار و تجهیزات با نفرات و صدور دستورات به‌صورت صریح، کوتاه و مختصر.

- اصل تأمین با ویژگی‌های: به‌کارگیری عوامل تأمینی، شناسایی و عملیات اطلاعاتی، ضد شناسایی و عملیات حفاظت، پوشش و فریب تاکتیکی، تأمین ارتباط و مخابرات، حفاظت اسناد و مدارک، حفاظت تبلیغات، اقدامات ضد جاسوسی و ضد براندازی، سرعت در حرکت، عملیات ممانعت، پدافند عامل و غیرعامل و سازمان‌دهی احتیاط متحرک و مناسب (انعطاف‌پذیری).

قدرت (توان) رزمی

کرسی تاریخ، جغرافیا و هنر جنگ دانشکده افسری (۱۳۵۰)، قدرت رزمی را این‌گونه تعریف کرده است: قدرت رزمی عبارت است از ترکیب صحیحی از عوامل، وسایل، تجهیزات و روحیه کلیه عناصری است که تحت اختیار فرماندهی است (گروه هنر جنگ، جلد یکم، ۱۳۵۰: ۲). توان رزمی همان قدرت جنگیدن است که عوامل سخت‌افزاری، نرم‌افزاری، مغزافزاری و برترساز ابعاد آن را تشکیل می‌دهد (حسن‌پور، ۱۳۹۸: ۱۳). قدرت رزمی، در سطح عملیاتی و تاکتیکی، قدرتی است که در اختیار فرمانده یک یگان بوده و او می‌تواند از این قدرت برای جنگیدن و از بین بردن دشمن و انجام مأموریت در میدان رزم استفاده نماید. قدرت رزمی همان توانایی رزم است و شامل تمامی روش‌ها و توانایی‌هایی است که موجب انهدام و یا از هم گسیختن نیروهای دشمن در زمان تعیین‌شده توسط یک نیروی نظامی می‌شود (کیومرثی، ۱۳۸۶: ۲۳۹).

شکل (۱) ابعاد توان رزمی (حسن‌پور، ۱۳۹۷)

عملیات نظامی

به‌طور کلی عملیات نظامی به سه نوع تقسیم می‌شود: ۱- عملیات آفندی ۲- عملیات دفاعی و ۳- عملیات حرکات به عقب. که هر یک از عملیات مذکور خود انواعی دارند. انواع عملیات آفندی که به آن‌ها عملیات طیف کامل/ زنجیره‌ای هم گفته می‌شود (مشمول بر عملیات شناسایی با رزم، حرکت برای اخذ تماس، تک هماهنگ شده، استفاده از موفقیت و عملیات تعاقب)، عملیات پدافندی (شامل دفاع منطقه‌ای و متحرک) و عملیات حرکات به عقب (شامل عملیات تأخیری، عقب‌روی و عقب‌نشینی) است (FM 3-0,2012,320).

قواعد اساسی رزم

اساس و شالوده طرح‌ریزی و هدایت هر عملیات نظامی بر پیرامون قواعد اساسی رزم استوار است، به‌طوری که خط‌مشی‌های آموزشی، ارشادی و خط‌مشی‌های عملیات رزمی، عملیات پشتیبانی رزمی و عملیات عمومی آجا محسوب می‌شوند، ضمن این‌که این قواعد؛ فرمول‌های بازی، تاکتیک‌ها و اشکال مانور را برای طرح‌ریزی و هدایت یگان‌ها در صحنه نبرد تعریف می‌کنند. این قواعد به‌مثابه قطب‌نما و چراغ راهنما هستند که در طراحی، آماده‌سازی، اجرا و هدایت عملیات نظامی برای فرماندهان و ستاد آن‌ها نقش تعیین‌کننده‌ای دارند. قواعد رزم به‌طور کلی، ملاحظات اساسی انواع عملیات نظامی (آفند، پدافند و حرکات به عقب)، نحوه تقسیم صحنه نبرد برای رده‌های مختلف، تقسیم نیرو و شرح وظایف یگان‌ها، چگونگی تک و دفاع در برابر دشمن، چگونگی استفاده از جنبه‌های نظامی و تاکتیکی منطقه نبرد و ... را شامل می‌شود (حسن‌پور، ۱۳۹۸: ۷۴).

سامانه‌های رزم زمینی

سامانه، ترکیبی از نفرات، تجهیزات، تسهیلات و روش‌هایی هستند که برای انجام عمل به‌خصوصی در هم ادغام شده‌اند؛ که برای اجرای عملیات تاکتیکی نیاز به یک سری سامانه‌های رزم (شامل: سامانه‌های فرماندهی، کنترل و ارتباطات- اطلاعات- مانور- مهندسی رزمی، توپخانه صحرائی و موشک‌ها- هوا به زمین- پدافند هوایی- جنگ الکترونیک و پشتیبانی خدمات رزمی) است. به‌طور مثال سامانه مانور از چند سامانه جزء از قبیل تانک، نفربر، بال‌گردان تک تشکیل شده است که هر کدام دارای خدمه، جنگ‌افزار، مخابرات و تجهیزات کنترل آتش می‌باشند (گات زمینی، ۱۳۹۴: ۷۸). کسی که وظیفه کنترل، هماهنگی و هدایت سامانه‌های هشت‌گانه را به عهده دارد، فرمانده صحنه عملیات یا صحنه رزم است. بدین ترتیب برای این مهم، باید مهارت‌های انسانی، مهارت‌های ادراکی و مهارت‌های فنی را کسب نموده باشد.

خلاقیت و نوآوری

مقام معظم رهبری به موضوع خلاقیت و نوآوری این‌گونه توصیه می‌فرمایند: «من به همه جوانان و همه کسانی که در راه علم حرکت می‌کنند، مؤکداً توصیه می‌کنم که «رشته علم و تحقیق و نوآوری در دانش و زنده کردن روح ابتکار و خلاقیت و آفرینش درونی و حقیقی خود را رها نکنند. فعالیت و ابتکار و نوآوری و خلاقیت، اساس پیشرفت انسان و زندگی انسان است» (مقام معظم رهبری، ۱۳۸۴، KHAMENEI.IR).

در عصر حاضر با وجود فناوری‌های در حال پیشرفت، تلاش خلاقانه بشری بیش از گذشته خودنمایی می‌کند. «خلاقیت، به‌کارگیری توانایی‌های ذهنی برای ایجاد یک فکر یا مفهوم جدید است» (باقری، ۱۳۹۳: ۵۲). نوآوری ابزاری برای پاسخ به تغییرات محیط است. با استفاده از نوآوری می‌توان به سراغ تازه‌ها رفت، با آن‌ها سازگاری یافت و آن‌ها را به فرصت‌های قابل بهره‌برداری برای سازمان تبدیل کرد و به یک مزیت رقابتی پایدار و رشد در درازمدت رسید (حاجیانی، ۱۳۹۵: ۲۷). خلاقیت به‌کارگیری توانایی‌های ذهنی برای ایجاد یک فکر و اندیشه نو و نوآوری عبارت است از عملی و کاربردی ساختن افکار و اندیشه‌های نو ناشی از خلاقیت (عالی، ۱۳۹۴: ۱۱۰). نوآوری در قلمرو و کارکرد نظامی، دربرگیرنده شناخت تحولات محیط راهبردی و عملیاتی، شناخت توانمندی‌ها و ظرفیت‌ها، تنظیم برنامه و فعالیت‌ها، توانایی ایجاد ارتباط، تعامل و هماهنگی میان توانمندی‌ها و برنامه‌ها، و نهایتاً هدایت آن‌ها برای تحقق مأموریت اصلی سازمان در دفاع از کشور است (Williamson, 1996: 121). نوآوری در سازمان‌ها فرآیندی را به وجود می‌آورد که از طریق تفکر و نگرش جدید به محتوا و تغییر در ترکیب عناصر سازمان در اجرای مأموریت و تحقق اهداف به چالش می‌کشد (حسن‌بیگی، ۱۳۹۰: ۳۷۸). در زمینه دفاعی نوآوری در بهبود تجهیزات، فرآیندها، طرح‌ها و خدمات پیشرفته در نیروی نظامی نقش اساسی دارد. پیشتازی و پیروز شدن نیروها در میدان نبرد بستگی به سرعت عمل، بهبود قابلیت‌ها و کاهش هزینه‌ها گردیده و موجب پیروز شدن در صحنه نبرد می‌شود (تایلور، ۱۳۹۵: ۲). دفاع مقدس و صحنه‌های عملیاتی مربوط به آن، مملو از خلاقیت و نوآوری طراحان نظامی، فرماندهان در تهیه طرح‌ها، فناوری‌ها و جنگ‌افزارها برای فریب و غافلگیری دشمن بوده است به طور نمونه؛ می‌توان به عبور قرارگاه‌های عمده فتح، نصر از رودخانه کارون با استفاده از روانه کردن انواع پل‌های مهندسی در عملیات بیت‌المقدس اشاره کرد که خلاقیت و نوآوری طراحان و مهندسان رزمی و

فرماندهان یگان‌ها را به رخ می‌کشد و به‌عنوان شاهکار طراحی نظامی شناخته می‌شود (حسن‌پور، ۱۳۹۶: ۸).

هنر جنگ

تاریخ نظامی و هنر جنگ آموزشگاه تجربی یک فرد نظامی است. در خلال صفحات آن است که می‌توان علی را که موجب عظمت یا حقارت یک فرمانده نظامی می‌شود درک کرد. ناپلئون^۱ سردار بزرگ فرانسوی گفته است: «حقایق جنگ را جز در کتاب‌های تاریخ نظامی، در جای دیگر نمی‌توان یافت. بررسی نبردهای گذشته و درک رموز آن‌ها این راه آموختن هنر جنگ و رسیدن به مقام فرماندهی است (حسن‌پور، ۱۳۹۹: ۶۳). هنر جنگ عبارت است از استفاده مطلوب از کلیه قوانین، اصول و تجربیاتی است که درک و فهم و به کار بردن به‌موقع و صحیح آن‌ها هر ارتشی آماده‌تر و بیناتر برای تحمیل اراده خود به دشمن بوده و چراغ راهنمایی است که در جلوی چشم فرمانده برای اتخاذ تصمیم نگاه داشته می‌شود. منظور کلی از مطالعه تاریخ نظامی این است که تحولات حاصله در هنر جنگ را از گذشته تا حال تعقیب نموده و مسیر احتمالی آن را در آینده نشان دهیم. کلیه فرماندهان بزرگ، مطالعه تاریخ نظامی و هنر جنگ را یکی از عوامل اصلی ساختمان نظامی خود دانسته‌اند. مطالعه هنر جنگ را می‌توان به‌مثابه بررسی و حل مسئله ریاضی دانست که در نتیجه حل آن‌ها مغز شخص ورزیدگی پیدا نموده و می‌تواند مسائل جدید را فوراً و بدون اشکال حل نماید؛ در هنر جنگ به مواردی همچون: تفکر و اندیشه خلاق، سازمان رزمی منعطف، تهیه طرح‌های منعطف، به‌کارگیری فناوری‌های جدید و تجهیزات هوشمند، خلق تاکتیک جدید و فریب و غافلگیری توجه ویژه نمود. (گروه هنر جنگ، جلد یکم، ۱۳۵۰: ۲).

روش‌شناسی پژوهش

این پژوهش از نوع کاربردی بوده و روش تحقیق مرتبط با آن با روش توصیفی انطباق دارد. برای انجام این پژوهش، جمع‌آوری اطلاعات به دو روش میدانی و کتابخانه‌ای صورت گرفته است. برای این کار، ادبیات موضوع و مطالعات میدانی موثق انجام شده توسط دیگران مورد بررسی قرار گرفته و سایر اطلاعات مورد نیاز از طریق جستجوی کتابخانه‌ای، اینترنتی و بانک‌های اطلاعات داخلی و خارجی به دست آمده است. جامعه مورد مطالعه در این تحقیق، صاحب‌نظران، خبرگان و پیشکسوتان دفاع مقدس، استادان دانشگاه فرماندهی و ستاد آجا و فرماندهان و معاونت‌های

¹ Napeloun

قرارگاه‌های منطقه‌ای نیروی زمینی ارتش جمهوری اسلامی ایران در نظر گرفته شده است. که در برآورد، نزدیک به ۱۵۰ نفر هستند. از ویژگی‌های این جامعه آماری، دارا بودن تحصیلات نظامی و آکادمیک، حضور فعال در جنگ تحمیلی، انتصاب در مشاغل اجرایی و ستادی و طرح‌ریزی عملیات آجا در طول جنگ می‌باشند. برای تعیین حجم نمونه از فرمول کوکران استفاده شده است. حجم نمونه شامل ۱۰۸ نفر از اعضای جامعه آماری به شرح جدول زیر می‌باشند و روش نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌بندی است.

$$n = \frac{N(Z_{\alpha})^2 \times \delta^2}{D^2(N-1) + \frac{(Z_{\alpha})^2 \times \delta^2}{2}} = \frac{150(1.96)^2 \times 3.7}{0.0025(150-1) + (1.96)^2 \times 3.7} = \frac{1563.531}{14.486} = 107.933 \approx 108$$

جدول (۲) حجم نمونه

جمع	صاحب‌نظران، پیشکسوتان و استادان دافوس	فرماندهان و معاونت‌های قرارگاه منطقه‌ای
۱۰۸	۷۳ نفر	۳۵ نفر

با عنایت به روایی و پایایی ابزار گردآوری اطلاعات، در راستای تجزیه و تحلیل اطلاعات، با انجام مطالعات اولیه و نظر خبرگان (انجام مصاحبه) عوامل زیادی در خصوص طرح‌ریزی احصاء شد و در مرحله بعد پس از تهیه متن نوشتاری پاسخ‌های مصاحبه‌شوندگان، فرآیند بررسی محتوای آشکار و پنهان داده‌های به دست آمده از گفته‌ها و نوشته‌ها آغاز گردید. در مصاحبه‌های پیاده‌سازی شده، طبقه‌بندی و پایش اطلاعات انجام گرفت و نهایتاً شش عامل (بعدها): اصول جنگ، توان رزمی، قواعد اساسی رزم، سامانه‌های رزم زمینی، هنر جنگ و خلاقیت و نوآوری به‌عنوان عوامل عمده مؤثر در طرح‌ریزی عملیات نظامی احصاء شدند.

تجزیه و تحلیل یافته‌های پژوهش

در این مقاله، ابتدا تجزیه و تحلیل کیفی بر اساس نظرات صاحب‌نظران و مطالعه منابع و سپس به تجزیه و تحلیل کمی داده‌های جمع‌آوری شده، پرداخته شده است.

تجزیه و تحلیل کیفی

جامعه مصاحبه‌شونده در مرحله کیفی این تحقیق شامل صاحب‌نظران، خبرگان و پیشکسوتان دفاع مقدس و استادان دانشگاه فرماندهی و ستاد آجا به تعداد ۱۰ نفر می‌باشند. از ویژگی‌های

این جامعه، دارا بودن تحصیلات نظامی و آکادمیک، حضور فعال در جنگ تحمیلی، انتصاب در مشاغل اجرایی و ستادی و طرح‌ریزی در طول جنگ و قرارگاه‌های منطقه‌ای می‌باشند.

الف- تجزیه و تحلیل کیفی هدف اول تحقیق: تبیین نقش اصول جنگ در طرح‌ریزی عملیات نظامی در جنگ آینده با رویکرد کلاسیک.

با بررسی، تجزیه و تحلیل و پردازش داده‌ها مشخص گردید که «اصول جنگ (شامل: اصل هدف، آفند، مانور، تمرکز قوا، صرفه‌جویی در قوا، غافلگیری، تأمین، سادگی و وحدت فرماندهی)»، در طرح‌ریزی عملیات نظامی در جنگ آینده با رویکرد کلاسیک اثرگذار هست. لذا بایستی این مهم مورد توجه و بهره‌برداری فرماندهان، افسران ستاد و طراحان عملیات در سطح قرارگاه‌های منطقه‌ای قرار گیرد.

ب- تجزیه و تحلیل کیفی هدف دوم تحقیق: تبیین نقش توان رزمی در طرح‌ریزی عملیات نظامی در جنگ آینده با رویکرد کلاسیک.

با بررسی، تجزیه و تحلیل و پردازش داده‌ها مشخص گردید که مؤلفه‌های «سخت‌افزار، نرم‌افزار، مغزافزار و برترساز» با شاخص‌های هر کدام از آن‌ها در طرح‌ریزی عملیات نظامی در جنگ آینده با رویکرد کلاسیک اثرگذار هست. لذا بایستی این مهم مورد توجه و بهره‌برداری فرماندهان، افسران ستاد و طراحان عملیات در سطح قرارگاه‌های منطقه‌ای قرار گیرد.

پ- تجزیه و تحلیل کیفی هدف سوم تحقیق: تبیین نقش قواعد اساسی رزم نظامی در طرح‌ریزی عملیات نظامی در جنگ آینده با رویکرد کلاسیک.

با بررسی، تجزیه و تحلیل و پردازش داده‌ها مشخص گردید که مؤلفه‌های «آفند و اشکال مانور، پدافند و حرکات به عقب» با شاخص‌های هر کدام از آن‌ها در طرح‌ریزی عملیات نظامی در جنگ آینده با رویکرد کلاسیک اثرگذار هست. لذا بایستی این مهم مورد توجه و بهره‌برداری فرماندهان، افسران ستاد و طراحان عملیات در سطح قرارگاه‌های منطقه‌ای قرار گیرد.

ت- تجزیه و تحلیل کیفی هدف چهارم تحقیق: تبیین نقش سامانه‌های رزم زمینی در طرح‌ریزی عملیات نظامی در جنگ آینده با رویکرد کلاسیک.

با بررسی، تجزیه و تحلیل و پردازش داده‌ها مشخص گردید که مؤلفه‌های «سامانه اطلاعات، سامانه مانور، سامانه مهندسی رزمی، سامانه توپخانه صحرایی، سامانه هوا / زمین، سامانه توپخانه پدافند هوایی، سامانه جنگ الکترونیک و سامانه پشتیبانی خدمات رزمی» با شاخص‌های هر کدام از آن‌ها در طرح‌ریزی عملیات نظامی در جنگ آینده با رویکرد کلاسیک اثرگذار هست. لذا بایستی این

مهم مورد توجه و بهره‌برداری فرماندهان، افسران ستاد و طراحان عملیات در سطح قرارگاه‌های منطقه‌ای قرار گیرد.

ث- تجزیه و تحلیل کیفی هدف پنجم تحقیق: تبیین نقش هنر جنگ در طرح‌ریزی عملیات نظامی در جنگ آینده با رویکرد کلاسیک.

با توجه به این که طرح‌ریزی عملیات به عنوان نقشه راه عملیات بوده، لازمه اجرای موفقیت‌آمیز مأموریت داشتن یک طرح‌ریزی قوی و مبتنی بر اصول حاکم بر صحنه نبرد و در نظر گرفتن تمامی جوانب و ملاحظات مرتبط با موضوع هست. علی‌هذا با بررسی، تجزیه و تحلیل و پردازش داده‌ها مشخص گردید که هنر جنگ با مؤلفه‌های «مطالعه تاریخ نظامی جهان، تحلیل طراحی و هدایت عملیات‌ها، توان تحلیل عملیات‌های دفاع مقدس و منطقه‌ای، طرح‌ریزی و هدایت تمرینات تاکتیکی» در طرح‌ریزی عملیات نظامی در جنگ آینده با رویکرد کلاسیک اثرگذار هست. لذا بایستی این مهم مورد توجه و بهره‌برداری فرماندهان، افسران ستاد و طراحان عملیات در سطح قرارگاه‌های منطقه‌ای قرار گیرد.

ج- تجزیه و تحلیل کیفی هدف ششم تحقیق: تبیین نقش خلاقیت و نوآوری در طرح‌ریزی عملیات نظامی در جنگ آینده با رویکرد کلاسیک.

با بررسی، تجزیه و تحلیل و پردازش داده‌ها مشخص گردید که مؤلفه‌های «تفکر و اندیشه خلاق، سازمان رزمی منعطف، تهیه طرح‌های (پیوست‌ها و ضامنه‌ها) منعطف، به‌کارگیری فناوری‌های جدید (جنگ‌افزار و تجهیزات هوشمند)، خلق تاکتیک جدید، فریب و غافلگیری» با شاخص‌های هر کدام از آن‌ها در طرح‌ریزی عملیات نظامی در جنگ آینده با رویکرد کلاسیک اثرگذار هست. لذا بایستی این مهم مورد توجه و بهره‌برداری فرماندهان، افسران ستاد و طراحان عملیات در سطح قرارگاه‌های منطقه‌ای قرار گیرد.

تجزیه و تحلیل کمی

جامعه پرسش‌شوندگان در مرحله کمی این تحقیق، صاحب‌نظران، خبرگان و پیشکسوتان دفاع مقدس، استادان دانشگاه فرماندهی و ستاد آجا و فرماندهان و معاونت‌های قرارگاه‌های منطقه‌ای نیروی زمینی ارتش جمهوری اسلامی ایران در نظر گرفته شده است. که در برآورد، ۱۰۸ نفر هستند. جامعه نمونه آماری، دارای تحصیلات آکادمیک، حضور فعال در جنگ تحمیلی، سابقه انتصاب در مشاغل اجرایی و ستادی و طرح‌ریزی در طول جنگ و قرارگاه‌های منطقه‌ای می‌باشند.

حجم نمونه شامل ۱۰۸ نفر از اعضای جامعه آماری (۱۵۰ نفر) به شرح جدول زیر می‌باشند و روش نمونه‌گیری تصادفی طبقاتی هستند. از تعداد ۱۰۸ نفر پژوهش‌خوانندگان جامعه نمونه، تعداد ۸۷ نفر (۸۱ درصد) کارشناسی ارشد و تحصیلات دکتری تعداد ۲۱ نفر (۱۹ درصد) هستند. نتایج حاصله بیانگر این است ۱۰۰ درصد جامعه نمونه از سطح تحصیلات کارشناسی ارشد به بالا می‌باشند، لذا کارکنان جامعه نمونه از توان علمی خوبی جهت درک بهتر سؤالات و پاسخ‌گویی مناسب به سؤالات برخوردارند. همچنین نتایج حاصله بیانگر این مطلب است که از تعداد ۱۰۸ نفر پژوهش‌خوانندگان جامعه نمونه، تعداد ۴۴ نفر (۴۱ درصد) در محل‌های تیب، تعداد ۲۸ نفر (۲۶ درصد) در محل‌های لشکر، تعداد ۳۶ نفر (۳۳ درصد) در محل‌های قرارگاه خدمت نموده‌اند. نتایج حاصله بیانگر بالا بودن تجربه و آگاهی جامعه نمونه است. لذا جامعه نمونه، از تجربه خدمتی خوبی جهت درک بهتر سؤالات و پاسخ‌گویی مناسب به سؤالات برخوردارند.

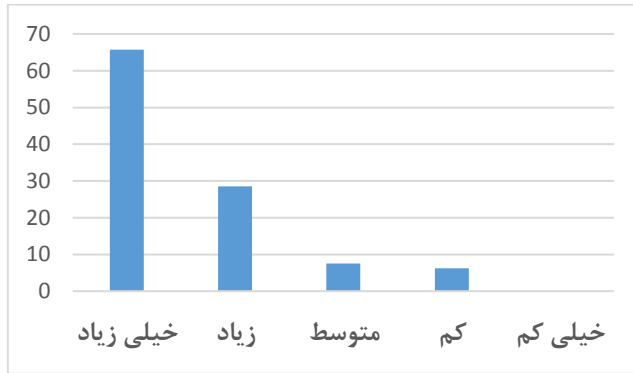
الف- تجزیه و تحلیل توصیفی سؤالات مربوط به بعد اول: با توجه به نمودار زیر، نتایج حاصله بیانگر این است که از تعداد ۱۰۸ نفر پژوهش‌خوانندگان جامعه نمونه تعداد ۶۹/۵۶ نفر (۶۴/۴ درصد) گزینه خیلی زیاد، تعداد ۳۱/۷۸ نفر (۲۹/۴ درصد) گزینه زیاد، تعداد ۵/۴۴ نفر (۵/۱ درصد) گزینه متوسط و تعداد ۱/۲۲ (۱/۱ درصد) گزینه کم را انتخاب نموده‌اند. در نتیجه ۹۳/۸ درصد از جامعه نمونه معتقدند که اصول جنگ در طرح‌ریزی عملیات نظامی در جنگ آینده با رویکرد کلاسیک مؤثر و ۶/۲ درصد تأثیر آن را متوسط می‌دانند.

نمودار (۱) توزیع فراوانی مربوط به پاسخ‌های مطرح‌شده در بعد اول

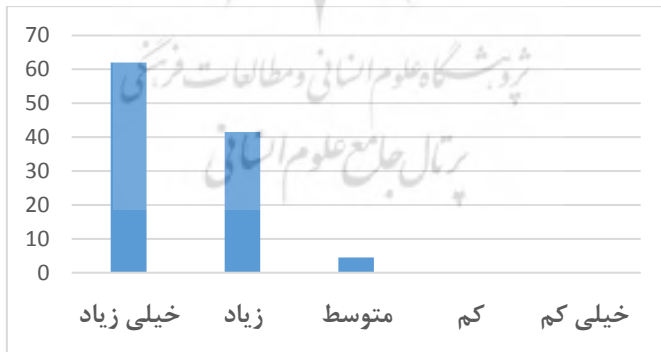
ب- تجزیه و تحلیل توصیفی سؤالات مربوط به بعد دوم: با توجه به نمودار زیر، نتایج حاصله مبین این است که از تعداد ۱۰۸ نفر پژوهش‌خوانندگان جامعه نمونه تعداد ۶۵/۷۵ نفر (۶۰/۹ درصد) گزینه خیلی زیاد، تعداد ۲۸/۵ نفر (۲۶/۴ درصد) گزینه زیاد، تعداد ۷/۵ نفر (۶/۹ درصد) گزینه

متوسط و تعداد ۶/۲۵ (۵/۸ درصد) گزینه کم را انتخاب نموده‌اند. در نتیجه ۸۷/۳ درصد از جامعه نمونه معتقدند که توان رزم در طرح‌ریزی عملیات نظامی در جنگ آینده با رویکرد کلاسیک مؤثر، ۶/۹ درصد تأثیر آن را متوسط و ۵/۸ درصد تأثیر آن را کم می‌دانند.

نمودار (۲) توزیع فراوانی مربوط به پاسخ‌های مطرح‌شده در بعد دوم

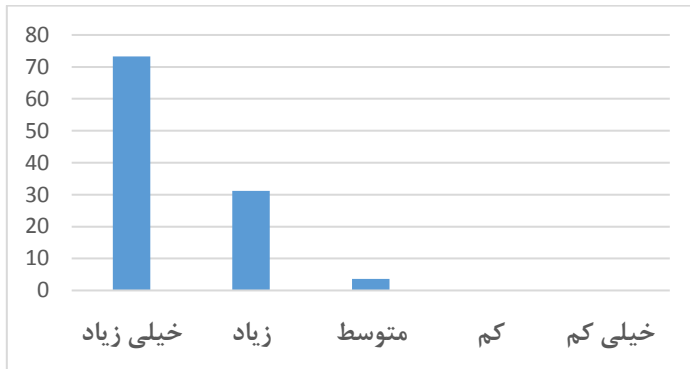
پ- تجزیه و تحلیل توصیفی سؤالات مربوط به بعد سوم: با توجه به نمودار زیر، نتایج حاصله بیانگر این است که از تعداد ۱۰۸ نفر پژوهش‌خوانندگان جامعه نمونه تعداد ۶۲ نفر (۵۷/۴ درصد) گزینه خیلی زیاد، تعداد ۴۱/۵ نفر (۳۸/۴ درصد) گزینه زیاد، تعداد ۴/۵ نفر (۴/۲ درصد) گزینه متوسط را انتخاب نموده‌اند. در نتیجه ۹۵/۸ درصد از جامعه نمونه معتقدند که اصول و قواعد اساسی رزم در طرح‌ریزی عملیات نظامی در جنگ آینده با رویکرد کلاسیک مؤثر، ۴/۲ درصد تأثیر آن را متوسط می‌دانند.

نمودار (۳) توزیع فراوانی مربوط به پاسخ‌های مطرح‌شده در بعد سوم

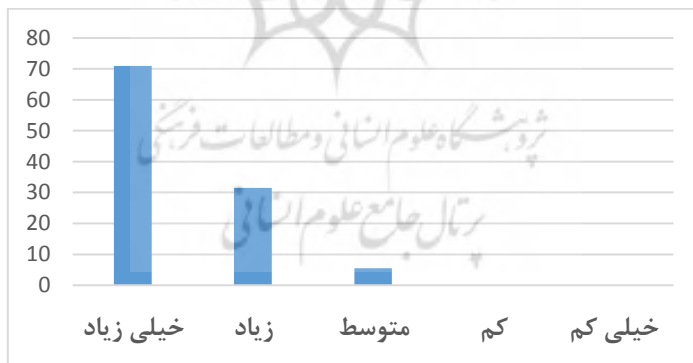
ت- تجزیه و تحلیل توصیفی سؤالات مربوط به بعد چهارم: با توجه به نمودار زیر، نتایج حاصله بیانگر این است که از تعداد ۱۰۸ نفر پژوهش‌خوانندگان جامعه نمونه تعداد ۷۳/۲۹ نفر (۶۷/۹ درصد) گزینه خیلی زیاد، تعداد ۳۱/۱۴ نفر (۲۸/۸ درصد) گزینه زیاد، تعداد ۳/۵۷ نفر (۳/۳ درصد)

درصد) گزینه متوسط را انتخاب نموده‌اند. در نتیجه ۹۶/۷ درصد از جامعه نمونه معتقدند که سامانه‌های رزم زمینی در طرح‌ریزی عملیات نظامی در جنگ آینده با رویکرد کلاسیک مؤثر، ۳/۳ درصد تأثیر آن را متوسط می‌دانند.

نمودار (۴) توزیع فراوانی مربوط به پاسخ‌های مطرح‌شده در بعد چهارم

ث- تجزیه و تحلیل توصیفی سؤالات مربوط به بعد پنجم: با توجه به نمودار زیر، نتایج حاصله بیانگر این است که از تعداد ۱۰۸ نفر پژوهش‌خواندگان جامعه نمونه تعداد ۷۱ نفر (۶۵/۷ درصد) گزینه خیلی زیاد، تعداد ۳۱/۵ نفر (۲۹/۲ درصد) گزینه زیاد، تعداد ۵/۵ نفر (۵/۱ درصد) گزینه متوسط را انتخاب نموده‌اند. در نتیجه ۹۴/۹ درصد از جامعه نمونه معتقدند که هنر جنگ در طرح‌ریزی عملیات نظامی در جنگ آینده با رویکرد کلاسیک مؤثر است.

نمودار (۵) توزیع فراوانی مربوط به پاسخ‌های مطرح‌شده در بعد پنجم

ج- تجزیه و تحلیل توصیفی سؤالات مربوط به بعد ششم: با توجه به نمودار زیر، نتایج حاصله بیانگر این است که از تعداد ۱۰۸ نفر پژوهش‌خواندگان جامعه نمونه تعداد ۶۶/۶۷ نفر (۶۱/۷ درصد) گزینه خیلی زیاد، تعداد ۳۹/۳۳ نفر (۳۶/۴ درصد) گزینه زیاد، تعداد ۲ نفر (۱/۹ درصد) گزینه متوسط را انتخاب نموده‌اند. در نتیجه ۹۸/۱ درصد از جامعه نمونه معتقدند خلاقیت و نوآوری در

طرح‌ریزی عملیات نظامی در جنگ آینده با رویکرد کلاسیک مؤثر و ۱/۹ درصد اثر آن را متوسط می‌دانند.

نمودار (۶) توزیع فراوانی مربوط به پاسخ‌های مطرح‌شده در بعد ششم

با توجه به تجزیه و تحلیل‌های انجام‌شده در رابطه با عوامل مؤثر بر طرح‌ریزی عملیات نظامی در جنگ آینده با رویکرد کلاسیک می‌توان گفت ابعاد متعددی در طرح‌ریزی عملیات نظامی اثرگذار می‌باشند که در برخی موارد تمامی ابعاد و جنبه‌ها، کمتر مورد توجه طراحان و بالأخص فرماندهان در سلسله‌مراتب فرماندهی قرار می‌گیرد. با بررسی جداول و نمودار آمار توصیفی، نتایج حاصله بیانگر این است که از تعداد ۱۰۸ نفر پژوهش‌خوانندگان، ۹۴/۴ درصد از جامعه نمونه معتقدند که ابعاد: «اصول جنگ، توان رزمی، قواعد اساسی رزم نظامی، سامانه‌های رزم زمینی، هنر جنگ و خلاقیت و نوآوری» در طرح‌ریزی عملیات نظامی در جنگ آینده با رویکرد کلاسیک اثرگذار می‌باشند. همچنین با بررسی جداول و نمودار آمار توصیفی، نتایج حاصله بیانگر این است که از تعداد ۱۰۸ نفر پژوهش‌خوانندگان جامعه نمونه، «۹۳/۸ درصد کاربرد اصول جنگ، ۸۷/۳ درصد توان رزمی، ۹۵/۸ درصد کاربرد قواعد اساسی رزم نظامی، ۹۶/۷ درصد کاربرد دقیق سامانه‌های رزم زمینی، ۹۴/۹ درصد هنر جنگ و ۹۸/۱ درصد معتقدند که خلاقیت و نوآوری با تمامی مؤلفه‌ها و شاخص‌های مرتبط با آن‌ها» در طرح‌ریزی عملیات نظامی در جنگ آینده با رویکرد کلاسیک اثرگذار می‌باشند.

نتیجه‌گیری

هدف محققان در این پژوهش، شناسایی و تبیین عوامل مؤثر بر طرح‌ریزی عملیات نظامی در جنگ آینده با رویکرد کلاسیک (در قالب ابعاد، مؤلفه‌ها و شاخص‌ها) و ارائه این عوامل به‌عنوان

یک فرانما در فرآیند طرح‌ریزی عملیات نظامی بوده است، تا مورد بهره‌برداری فرماندهان، افسران ستاد و طراحان عملیات واقع شود (شایان ذکر است محققان در این پژوهش به دنبال اولویت‌بندی ابعاد، مؤلفه‌ها و شاخص‌ها نبوده‌اند). به همین جهت موضوع در قالب شش بعد (اصول جنگ، توان رزمی، قواعد اساسی رزم، سامانه‌های رزم زمینی، هنر جنگ، خلاقیت و نوآوری)، گنجانده و بر اساس آن، پرسش‌نامه استاندارد تهیه و بین جامعه نمونه توزیع گردید. پس از جمع‌آوری اطلاعات از مطالعه منابع و مصاحبه با صاحب‌نظران، تجزیه و تحلیل کیفی داده‌ها و آمار توصیفی و آزمون کا (خی ۲) در آمار استنباطی نتایج زیر حاصل گردید:

الف- در راستای به‌کارگیری «اصول جنگ» در طرح‌ریزی عملیات نظامی در جنگ آینده با رویکرد کلاسیک بایستی موارد زیر مدنظر قرار گیرد:

۱. در اصل هدف، شاخص‌های قابل تشخیص و در دسترس بودن، قطعی و سرنوشت‌ساز بودن، قابل نگهداری بودن در نظر گرفته شود.

۲. در اصل آفند، شاخص‌های: تحمیل اراده و کسب و حفظ ابتکار عمل در نظر گرفته شود.

۳. در اصل مانور، شاخص‌های انعطاف‌پذیری (اندیشه، طرح‌ها و سازمان رزمی)، تحرک و قدرت مانور در نظر گرفته شود.

۴. در اصل تمرکز قوا، شاخص‌های: تمرکز قدرت رزمی تعیین‌کننده در زمان و مکان قطعی و پایداری و مداوم بودن در نظر گرفته شود.

۵. در اصل صرفه‌جویی در قوا، شاخص‌های: بهره‌برداری صحیح از زمین، پوشش و فریب تاکتیکی، استفاده از سد و موانع، عملیات متحرک هوایی و برداشت نیروی اضافی و غیرضروری در محل‌های کم‌اهمیت در نظر گرفته شود.

۶. در اصل غافلگیری، شاخص‌های: داشتن اطلاعات دقیق از جو، زمین و دشمن (عملیات اطلاعاتی)، حفاظت اطلاعات و عملیات فریب در تمام زمینه‌ها، چالاکي و سرعت در حرکات، تنوع و تغییر دادن تاکتیک‌ها و ایجاد شیوه‌های نو در عملیات، کاربرد عوامل غیرمنتظره (تجهیزات و سلاح جدید در صحنه کارزار)، زمان و مکان غیرقابل انتظار در نظر گرفته شود.

۷. در اصل وحدت فرماندهی، شاخص‌های: فرمانده واحد و واجدالشرایط (دانش، تجربه و مهارت)، اختیار و توانمندی فرمانده (شجاعت و قدرت تصمیم‌گیری) در نظر گرفته شود.

۸. در اصل سادگی، شاخص‌های: خلاصه و واضح بودن طرح‌ها، تناسب جنگ‌افزار و تجهیزات با نفرات و صدور دستورات به‌صورت صریح، کوتاه و مختصر در نظر گرفته شود.

۹. در اصل تأمین، شاخص‌های: به‌کارگیری عوامل تأمینی، شناسایی و عملیات اطلاعاتی، ضد شناسایی و عملیات حفاظت، پوشش و فریب تاکتیکی، تأمین ارتباط و مخابرات، حفاظت اسناد و مدارک، حفاظت تبلیغات، اقدامات ضد جاسوسی و ضد براندازی، سرعت در حرکت، عملیات ممانعت، پدافند عامل و غیرعامل و سازمان‌دهی احتیاط متحرک و مناسب (انعطاف‌پذیری) در نظر گرفته شود.

ب- در راستای به‌کارگیری «توان رزمی» در طرح‌ریزی عملیات نظامی در جنگ آینده با رویکرد کلاسیک بایستی موارد زیر را مدنظر قرارداد:

۱. در عوامل سخت‌افزاری، شاخص‌های: لحاظ نمودن وضعیت یگان‌های مانوری، آتش‌های پشتیبانی، یگان‌های پشتیبانی رزمی و یگان‌های پشتیبانی خدمات رزمی در طرح‌ریزی در نظر گرفته شود.

۲. عوامل نرم‌افزاری، شاخص‌های: روحیه، آموزش، انگیزه، حمیت قسمتی، صبر و پایداری، سازمان‌دهی، شجاعت و آداب‌ورسوم در طرح‌ریزی در نظر گرفته شود.

۳. عوامل مغزافزاری، شاخص‌های: رهبری نظامی، فرماندهی، مدیریت و اندیشه نظامی در طرح‌ریزی در نظر گرفته شود.

۴. عوامل برترساز، شاخص‌های: هماهنگی و کنترل، عملیات اطلاعاتی و حفاظت اطلاعات، عملیات روانی، تأثیر مانور، پوشش و فریب تاکتیکی، آسیب‌پذیری و قبول خطر، عملیات ممانعت و سد موانع و عملیات جنگ الکترونیک در طرح‌ریزی در نظر گرفته شود.

پ- در راستای به‌کارگیری «قواعد اساسی رزم نظامی» در طرح‌ریزی عملیات نظامی در جنگ آینده با رویکرد کلاسیک بایستی موارد زیر را مدنظر قرارداد:

۱. برای اجرای آفند ضمن در نظر گرفتن شاخص‌های درک صحیح مأموریت و نیت رده‌بالا، شناخت دقیق جو، زمین و دشمن، زمان در دسترس و سایر مشخصات، طرح‌ریزی مشروح و همه‌جانبه، حفظ اسرار عملیات و فریب دشمن، تمرکز توان رزمی متناسب با طرح عملیاتی، خنثی کردن آتش‌های پدافندی دشمن، ضربات ناگهانی هم‌زمان در جلو، جناحین، عقب و فضا، حفظ دور تک و ابتکار عمل و هدایت تک به عمق منطقه دشمن، انعطاف‌پذیری و آمادگی در برابر وضعیت‌های غیرمترقبه، بایستی تمامی این شاخص‌ها در طرح‌ریزی عملیات نظامی در جنگ آینده با رویکرد کلاسیک در نظر گرفته شود.

۲. در خصوص اشکال مانور با توجه به زمین، وضعیت دشمن و توانائی‌های خودی و دشمن بایستی مانورهای نفوذی، رخنه‌ای، احاطه‌ای، جبهه‌ای، بسته به نوع شرایط در نظر گرفته شود.

۳. برای اجرای پدافند و حرکات به عقب ضمن در نظر گرفتن شاخص‌های استفاده صحیح از زمین، تأمین، پشتیبانی متقابل، پدافند دورادور، پدافند در عمق، قابلیت انعطاف، حداکثر استفاده از عملیات آفندی، پراکندگی، استفاده از زمان موجود، تهیه و هماهنگ کردن طرح‌های پشتیبانی، بایستی تمامی این شاخص‌ها در طرح‌ریزی عملیات نظامی در جنگ آینده با رویکرد کلاسیک در نظر گرفته شود.

ت- در راستای به‌کارگیری «سامانه‌های رزم زمینی» در طرح‌ریزی عملیات نظامی در جنگ آینده با رویکرد کلاسیک بایستی موارد زیر را مدنظر قرار داد:

۱. سامانه فرماندهی، کنترل و ارتباطات (با شاخص‌های: فرمانده و ستاد (داشتن دانش، تجربه و مهارت، هنر عملیاتی)، ارتباط و مخابرات، استفاده از رایانه و بازی جنگ).

۲. سامانه اطلاعات (با شاخص‌های: عملیات اطلاعات و حفاظت اطلاعات).

۳. سامانه مانور (با شاخص‌های: کاربرد یگان‌های مانوری در انواع عملیات، سازمان برای رزم مناسب و صحیح و تمرکز توان رزمی).

۴. سامانه پشتیبانی آتش (با شاخص‌های: نیروی هوایی، هوانیروز، توپخانه صحرایی یگان موشکی، توپخانه دریایی، توپخانه پدافند هوایی).

۵. سامانه جنگ الکترونیک و سایبر در رزم (با شاخص‌های: پشتیبانی الکترونیکی، حمله الکترونیکی، حفاظت الکترونیکی و اقدامات سایبری در رزم).

۶. سامانه مهندسی رزمی (با شاخص‌های: ازدیاد تحرک (برای نیروهای خودی)، ضدتحرک (برای نیروهای دشمن)، ماندگاری (افزایش قابلیت بقاء و ماندگاری نیروهای خودی)).

۷. سامانه پشتیبانی خدمات رزمی (با شاخص‌های: آماد رسانی، ترابری (زمینی، هوایی، ریلی، دریایی)، نگهداری، خدمات، ارتش و مردم).

ث- هنر جنگ افسران، فرماندهان و طراحان نظامی با مؤلفه‌های زیر ایجاد و ارتقاء می‌یابد که بینش و روش و مهارت را در طراحی نظامی افزایش می‌دهد:

۱. مطالعه تاریخ نظامی جهان.

۲. تحلیل طراحی و هدایت عملیات‌ها.

۳. توان تحلیل عملیات‌های دفاع مقدس و منطقه‌ای.

۴. طرح‌ریزی و هدایت تمرینات تاکتیکی. (انواع رزمایش‌ها)

ج- در راستای به‌کارگیری «خلاقیت و نوآوری» در طرح‌ریزی عملیات نظامی در جنگ آینده با رویکرد کلاسیک بایستی موارد زیر را مدنظر قرار داد:

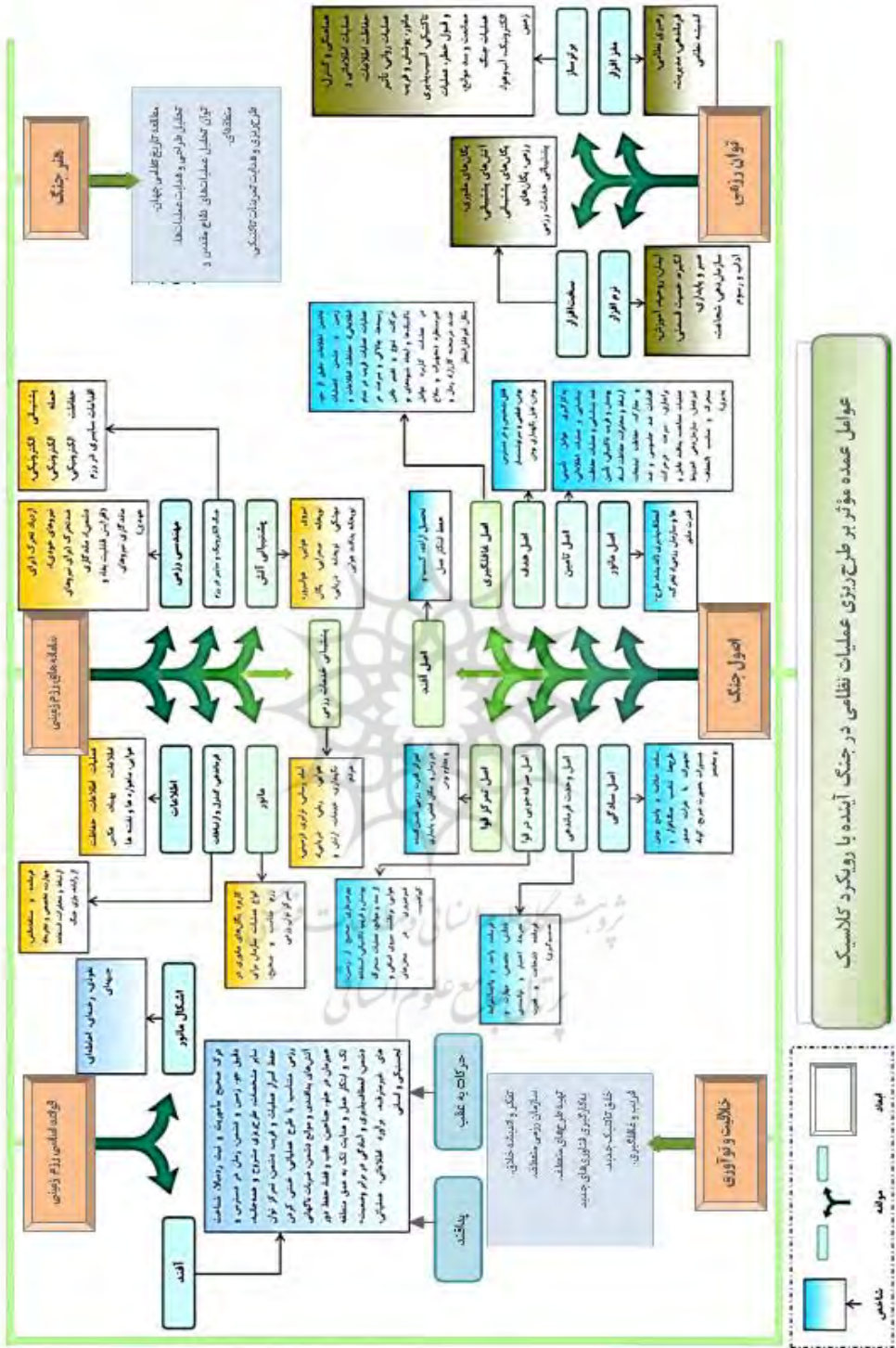
۱. تفکر و اندیشه خلاق.
۲. سازمان رزمی منعطف.
۳. تهیه طرح‌های (پیوست‌ها و ضمائم) منعطف.
۴. به‌کارگیری فناوری‌های جدید (جنگ‌افزار و تجهیزات هوشمند).
۵. خلق تاکتیک جدید.
۶. فریب و غافلگیری.

پیشنهادها

امید است فرماندهان و طراحان عملیات در ارتش جمهوری اسلامی ایران خصوصاً نزاجا در راستای افزایش کارایی و اثربخشی طرح‌ریزی عملیات نظامی در جنگ آینده با رویکرد کلاسیک، با به‌کارگیری این پیشنهادها گامی در راستای پیشبرد اهداف ارتش جمهوری اسلامی ایران بردارند. ✓ معاونت تربیت و آموزش نزاجا نسبت به مزید نمودن نتایج و پیشنهادهای اجرایی برگرفته شده از این پژوهش در متون آموزشی طرح‌ریزی عملیات نظامی در جنگ آینده با رویکرد کلاسیک نزاجا اقدام نماید. همچنین به‌عنوان یک فرانما و در قالب یک دیاگرام ترسیمی چاپ و در اختیار فرماندهان سطوح عملیاتی و تاکتیکی جهت قرار گیرد. ✓ انجام آموزش‌های علمی و عملی از طریق اجرای مانور و ارزیابی عملکرد فرماندهان و افسران ستاد در ارتباط با به‌کارگیری ابعاد شش‌گانه در طرح‌ریزی عملیات نظامی در جنگ آینده با رویکرد کلاسیک.

قدردانی

از خبرگان توانمندی که در طول پژوهش، دانش خویش را سخاوتمندانه در اختیار محققان این پژوهش قرار دادند و استواری پژوهش حاضر بر مشارکت و دانش این بزرگواران قرار گرفته است بسیار سپاسگزاریم.

شکل (۲) فرآیند عوامل مؤثر بر طرح ریزی عملیات نظامی در جنگ آینده با رویکرد کلاسیک (نتایج تحقیق)

منابع

- آئین‌نامه سازمان و روش ستاد. (۵-۱۰۱) (۱۳۷۶). چاپ دوم انتشارات آجا.
- باقری، محمدحسن. (۱۳۹۳). تدوین دکترین صحنه جنگ، انتشارات دافوس آجا.
- تایلور، بارون. (۱۳۹۵). راهبرد نوآوری دفاعی انگلستان، ترجمه: وحیده علی‌پور و همکاران، تهران، مرکز آینده‌پژوهی علوم و فناوری دفاعی.
- جهرمی، محمدحسین. (۱۳۸۱). مبانی جنگ نامتقارن، تهران، انتشارات دافوس سپاه.
- چگینی، حسن. (۱۳۸۴). طرح‌ریزی استراتژیک نظامی و برنامه‌ریزی دفاعی، تهران: دانشگاه عالی دفاع ملی، چاپ دوم.
- حاجیانی، ابراهیم. (۱۳۹۵). روش‌شناسی طراحی و تدوین الگوی مطلوب در پژوهش‌های اطلاعاتی، تهران: فصلنامه راهبرد، شماره ۷۸.
- حسن‌بیگی، ابراهیم. (۱۳۹۰). مدیریت راهبردی، تهران، انتشارات دانشگاه عالی دفاع ملی.
- حسن‌پور، حمید و رضالو، رضا. (۱۳۹۸). اولویت‌بندی عوامل نرم‌افزاری قدرت رزمی در جنگ‌های غیرخطی (رزم زمینی)، علوم و فنون نظامی، ۱۵(۴۷).
- حسن‌پور، حمید. (۱۳۹۶). هفت اشتباه استراتژیک ارتش عراق در عملیات بیت‌المقدس، تهران، روزنامه ایران، ۴ خرداد ۱۳۹۶ سال بیست و پنجم، شماره ۷۰۶۸.
- حسن‌پور، حمید. (۱۳۹۸). جنگ کلاسیک (طرح‌ریزی و اصول قواعد رزم)، تهران: انتشارات دافوس.
- حسن‌پور، حمید. (۱۳۹۸). قدرت رزمی برترساز، تهران: انتشارات دافوس.
- حسن‌پور، حمید. (۱۳۹۹). نقش بازی جنگ در ارتقاء تصمیم‌گیری فرماندهان نیروهای مسلح، تهران، فصلنامه بازی جنگ دافوس آجا.
- حیدری، کیومرث. (۱۳۹۰). جنگ‌های آینده، تهران: انتشارات دافوس.
- دادوند، حسین. (۱۳۹۷). مدافعان کرخه، تهران: انتشارات سازمان عقیدتی سیاسی ارتش جمهوری اسلامی ایران، چاپ اول.
- رستمی، محمود. (۱۳۸۶). فرهنگ واژه‌های نظامی، تهران: انتشارات ایران سبز، چاپ دوم.
- سمیعی، فیروز؛ بختیاری، مسعود و نورایی، منوچهر. (۱۳۷۹). آئین‌نامه عملیات (جلد دوم)، تهران: انتشارات دافوس.
- شهلائی، ناصر؛ مهرنیا، احمد و ولی‌وند زمانی، حسین. (۱۳۸۸). نظریه‌های راهبردی، تهران: انتشارات دافوس.
- شیخ، محمدرضا و حسن‌پور، حمید. (۱۳۹۵). طرح‌ریزی عملیات اطلاعاتی در نبرد زمینی، تهران، انتشارات دافوس آجا.
- عالی، صمد. (۱۳۹۴). مدیریت خلاقیت و نوآوری، تهران: فصلنامه تدبیر، شماره ۱۱۰.
- قنبری جعفری، محمدحسین. (۱۳۸۱). جزوه مبانی جنگ‌های نامتقارن، تهران: انتشارات سپاه.

- گات زمینی دافوس. (۱۳۹۴). *مبانی جنگ ناممتر از، تهران، انتشارات دافوس آجا.*
- ستاد مشترک آجا (۱۳۷۶). *آئین‌نامه سازمان و روش ستاد (۵-۱۰۱)*، تهران: انتشارات ارتش جمهوری اسلامی ایران، چاپ دوم.
- نیروی زمینی ارتش امریکا (۱۳۸۶). *آئین‌نامه عملیات (FM-3-0) ارتش امریکا، ترجمه: فریدون کیومرثی، تهران: انتشارات ستاد مشترک سپاه پاسداران انقلاب اسلامی.*
- مرادیان، محسن. (۱۳۸۹). *استفاده از الگوسازی ریاضی در الگوی مصرف نظامی، تهران: فصلنامه راهبرد دفاعی، ۸ (۲۹).*
- مرادیان، محسن. (۱۳۹۵). *آئین‌نامه مرجع نزاجا، تهران: انتشارات مرکز مطالعات نزاجا.*
- معین‌وزیری، نصرت‌الله و یاسینی، حسین. (۱۳۷۹). *آئین‌نامه عملیات (جلد یکم)*، تهران: انتشارات دافوس.
- میرسعید و همکاران. (۱۳۹۶). *شناسایی و دسته‌بندی بازیگران جنگ‌های آینده، تهران: فصلنامه راهبردی، سال پانزدهم، شماره ۵۹.*
- الوانی، مهدی و همکاران (۱۳۹۷). *شناسایی مهم‌ترین عوامل خلاقیت و نوآوری دفاعی، فصلنامه راهبرد دفاعی، سال شانزدهم، ش ۶۴.*
- ولی‌وند زمانی، حسین و شهلائی، ناصر. (۱۳۹۸). *نظریه‌های راهبردی، انتشارات دافوس آجا، تهران.*
- Przybelski, Tom. (2010). *Analyzing Warfare*, Newport, RI: Naval War College.
- Williamson, J. (1996). *Offensive operation Doctrine*. England.